

Constitutional and legal foundations of the parliamentary election in the Republic of Uzbekistan

Suyunov Mexriddin Urol o'g'li

4th year student of the Faculty of Social Sciences, Political Science,
National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Abstract: This article analyzes the constitutional and legal foundations of the institution of a parliamentary referendum in the Republic of Uzbekistan, its content, significance and practical application. It also sheds light on existing problems and ways to overcome them on a scientific basis.

Keywords: parliamentary inquiry, parliamentary oversight, Constitution, Oliy Majlis, legal framework, public administration, democratic institutions.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida deputatlik so'rovi institutining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari, uning mazmuni, ahamiyati va amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy asosda yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: deputatlik so'rovi, parlament nazorati, Konstitutsiya, Oliy Majlis, huquqiy asoslar, davlat boshqaruvi, demokratik institutlar.

Kirish: Deputatlik so'rovi parlament nazoratining muhim shakli bo'lib, u orqali davlat organlari faoliyati ustidan demokratik nazorat amalga oshiriladi. Mazkur institutning rivojlanishi huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati shakllanishida muhim omil hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida demokratik huquqiy davlat qurish jarayonida parlament nazorati muhim o'rin tutadi. Deputatlik so'rovi ushbu nazoratning asosiy vositalaridan biri bo'lib, u orqali deputatlar davlat organlari faoliyati ustidan samarali nazorat olib boradi¹.

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023.

Deputatlik so‘rovi — bu deputatning davlat organlari yoki mansabdor shaxslarga yuboradigan rasmiy talabidir. Ushbu institut parlament nazoratining muhim shakli hisoblanadi².

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 83-moddasiga muvofiq, deputatlar davlat organlariga so‘rov yuborish huquqiga ega va ularga belgilangan muddatda javob berilishi shart³.

“Oliy Majlis Qonunchilik palatasi to‘g‘risida”gi Qonunning tegishli moddalarida deputatlik so‘rovi tartibi belgilangan⁴.

Shuningdek, “Oliy Majlis Senati to‘g‘risida”gi Qonunda ham senatorlarning ushbu huquqi mustahkamlangan.⁵

Deputatlik so‘rovi instituti mamlakatimizda o‘ziga xos murakkab va tizimli huquqiy bazaga ega bo‘lib, uning asosi sifatida O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi namoyon bo‘ladi. Konstitutsiyadan tashqari, ushbu munosabatlar "Parlament nazorati to‘g‘risida"gi, "O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputatining va Senati a‘zosining maqomi to‘g‘risida"gi qonunlar hamda palatalarning ichki Reglamentlari bilan tartibga solinadi.⁶

Mazkur normativ-huquqiy hujjatlar majmuasi deputatlik so‘rovining yuridik maqomini, uni yuborish tartibini, muddatlarini va eng muhimi, uning ijrosi uchun mansabdor shaxslarning javobgarligini belgilab beradi. Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi mamlakatimizda parlamentarizm an‘analarini yangi pog‘onaga olib chiqdi. Konstitutsiyaviy islohotlar natijasida

² Parlament nazorati to‘g‘risida ilmiy maqolalar to‘plami.

³ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 83-modda.

⁴ “Oliy Majlis Qonunchilik palatasi to‘g‘risida”gi Qonunning tegishli moddalarida deputatlik so‘rovi tartibi belgilangan

⁵ “Oliy Majlis Senati to‘g‘risida”gi Qonun.

⁶ "Parlament nazorati to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 12.04.2016-y., 02/16/403/0322-son.

parlamentning vakolatlari kengaytirilib, uning ijro hokimiyati faoliyatiga ta'sir ko'rsatish imkoniyatlari huquqiy jihatdan mustahkamlandi. Konstitutsiyaning yangi normalari deputatlik so'rovini shunchaki qonuniy vakolat darajasidan, oliy yuridik kuchga ega bo'lgan fundamental konstitutsiyaviy huquq darajasiga ko'tardi. Bu esa o'z navbatida, parlament a'zolariga davlat boshqaruvida faol ishtirok etish, ijro hokimiyati organlarining qonunlarga rioya etishini va davlat dasturlarining o'z vaqtida, sifatli bajarilishini ta'minlashda mislsiz qudratli vositani taqdim etdi. Shuni ta'kidlash lozimki, deputatlik so'rovi instituti orqali jamiyatda "Xalq davlat organlariga emas, davlat organlari xalqqa xizmat qilishi kerak" degan demokratik tamoyil amalda o'z aksini topmoqda. Deputat yoki Senat a'zosi o'z saylovchilari nomidan davlat organi rahbariga murojaat qilar ekan, u jarayonda shaxsiy manfaatlarni emas, balki jamiyatning, hududning yoki muayyan ijtimoiy qatlamning hayotiy ehtiyojlarini himoya qiladi. Shu nuqtai nazardan, deputatlik so'rovining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarini chuqur o'rganish, uning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish hamda istiqboldagi takomillashtirish yo'nalishlarini belgilash bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasining 2023-yilgi tahrirdagi Konstitutsiyasi parlamentarizmni rivojlantirishning mutlaqo yangi huquqiy asosi bo'lib xizmat qilmoqda. Xususan, Bosh qomusimizning 98-moddasi deputatlik so'rovi institutining mazmun-mohiyatini tubdan o'zgartirdi. Ushbu moddaga ko'ra, Qonunchilik palatasi deputati va Senat a'zosi davlat organlarining, xo'jalik boshqaruvi organlarining mansabdor shaxslariga qonunlarning ijrosi, turli sohalardagi davlat dasturlarini amalga oshirish masalalari hamda boshqa muhim masalalar yuzasidan asoslantirilgan tushuntirish berish yoki o'z nuqtai nazarini bayon etish talabi bilan so'rov yuborishga haqlidir⁷.

⁷ Saidov A.X. Parlament huquqi: Darslik. – Toshkent: Adolat, 2021. – B. 142.

Shuni ta'kidlash lozimki, har qanday deputatlik so'rovi muayyan rekvizitlarga va huquqiy talablarga javob berishi shart. Qonunchilikka ko'ra, so'rov yozma shaklda bo'lishi, unda ko'tarilayotgan masalaning mohiyati asoslab berilishi va u deputat (yoki Senat a'zosi) tomonidan shaxsan imzolanishi lozim. So'rov yuborishda deputat "Davlat sirlari to'g'risida"gi qonun hujjatlari talablariga rioya etishi, shuningdek, odil sudlovni amalga oshirish jarayoniga aralashmasligi qat'iy belgilab qo'yilgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida deputatlik so'rovi instituti parlament nazoratining muhim va ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Uning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari mamlakatning asosiy qonuni hamda tegishli normativ-huquqiy hujjatlarda mustahkamlangan bo'lib, deputatlarga davlat hokimiyati organlari faoliyati ustidan samarali nazoratni amalga oshirish imkonini beradi. Mazkur institut orqali davlat organlarining hisobdorligi oshadi, ularning faoliyatida ochiqlik va shaffoflik ta'minlanadi hamda fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilinadi.

Shu bilan birga, deputatlik so'rovi amaliyotida ayrim muammolar, xususan, so'rovlarga o'z vaqtida va to'liq javob berilmasligi, ayrim hollarda javoblarning yuzaki xarakterga ega bo'lishi kabi kamchiliklar mavjud. Bu esa mazkur institut samaradorligini to'liq namoyon etishga to'sqinlik qilmoqda. Shuning uchun deputatlik so'rovi mexanizmini takomillashtirish, javobgarlik choralari kuchaytirish, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish orqali parlament nazoratini yanada samarali tashkil etish zarur.

Umuman olganda, deputatlik so'rovi institutini rivojlantirish va uning huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash O'zbekistonda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish, huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023.
2. Parlament nazorati to‘g‘risida ilmiy maqolalar to‘plami.
3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 83-modda.
4. “Oliy Majlis Qonunchilik palatasi to‘g‘risida”gi Qonunning tegishli moddalarida deputatlik so‘rovi tartibi belgilangan
5. “Oliy Majlis Senati to‘g‘risida”gi Qonun.
6. "Parlament nazorati to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 12.04.2016-y., 02/16/403/0322-son.
7. Saidov A.X. Parlament huquqi: Darslik. – Toshkent: Adolat, 2021. – B. 142.